

Повість-спогад «Червоні краплі на холодному склі», що увійшла до першої збірки прозових творів «Малюнок художника» Ядвиги Сонячної – «прозовий» псевдонім відомої поетеси Валентини Чепурко, друкується з дозволу авторки.

ЧЕРВОНІ КРАПЛІ НА ХОЛОДНОМУ СКЛІ

**В оповіданні відтворено реальні події різних часів
за розповідями нашого земляка - учасника бойових дій,
ветерана Великої Вітчизняної війни, інваліда I-ї групи
Василя Антоновича Шульги.
Матеріал поданий у художній обробці автора.
Друкується з дозволу оповідача.**

Частина перша. Дитинство

Він прокинувся вже давно, та не хотілося вставати з теплої постелі, тому щільніше підібгав під себе м'яку ковдру. Ще з ночі розболілася нога – старі рани досі дають про себе знати. Та цієї ночі біль був просто нестерпни, і Василь Антонович довго шукав зручне положення для хворої кінцівки.

– Буде дощ, – подумав він із полегшенням: після дощових днів біль потроху вгамовувався, і чоловік міг хоч якось поратися по дому. Вже яких тільки ліків не купували сини, яких лікарів не привозили – не допомагало нічого.

– Що ж ви хотіли, дідуся? – констатувала одна молода лікарка. – Майже сто років уже прожили.

Василь Антонович усміхнувся сам до себе й почав обережно вставати з ліжка. Покряхтів по-старечому, пригладив посивілого чуба і пошкандибав до вікна. На вулиці було порожньо. Та й кого зараз можна зустріти? Дітвора то в школі вчиться, то біля комп'ютерів сидить, що не відірвеш, а дорослі – на роботах. Тихо й безлюдно. Лише несміливі краплі дощу падали на пожовкле осіннє листя.

Василь Антонович пройшов на кухню, за звичкою поставив старенький чайник на вогонь, незграбними пальцями дістав свою чашку. Чай любив пити гарячим, з шипшини та вишневих гілочок. Бо що то за чай, якщо він запакований у паперову серветочку?

– Ні, в бомазі, то – не чай, – подумав чоловік.

Дощ надворі сильнішав, знахабнілі краплі вперто барабанили в шибку. І старий ураз засумував:

– А як же там хлопці в окопах на Донбасі? Охо-хо... Чи ж думав, що доживу до того дня, щоб лихо знову боляче вдарило війною по рідній землі?

Василь Антонович зручно вмовстився в старому кріслі напроти вікна. Господарства вже не тримав – здоров'я не те. Це ж колись, у цьому самому селищі, його батьки були гарними господарями, а діти вправно їм допомагали. Он там, за рогом наступної вулиці, ще й досі зберігся їхніх будинок. Вже стільки господарів змінилось, а він стоїть собі, хоч би що – міцний і мовчазний. Так, батько Василя Антоновича вмів будувати. Дім був довжелезний. Там під однією стріхою розмістились й житлові кімнати, й конюшня для конячини, й стійло для корівки, й загін для овечок. А ще – чималенька комора, бо ж працювате сімейство Шульгів дбайливо зберігало аж до весни всіляку городину та фрукти. Поки згадував усе, прикрив повіки...

– Татку, татку, а дістань-но мені о-оту сливу! – малий Василько безнадійно підплигував до гілки, де за листям сховався стиглий соковитий плід. Татусь посміхаючись допоміг малому:

– Ось, тримай! Та йди вже трохи коня випаси.

– Біжу, татусю, – пошвендяло босими ногами хлоп'ятко, наминаючи сливу.

...Звичайні сільські щоденні турботи. У них поволі пропливало життя, вкривало дитячі ноги густими росами, шелестіло молодими травами, пахло скошеним сіном, стиглими яблуками й сливами.

А тоді сталося таке, чого свідомість маленької дитини ще не могла осягнути.

Йшов 1932-й рік. Васильку ще й десяти не виповнилось, як почали організовуватися комуни. Якось на подвір'ї з'явилися незнайомі люди:

– Не погодишся сам – заставимо! – високий чоловік, тримаючи руки в кишенях, гнівно кричав на батька. – По світу пустимо, а ні – то знаємо куди вас виселити!

Василько злякано поглядав із-за вугла будинку на чужих чоловіків, поки ті й пішли. Того дня вечеряли мовчки. За довгим столом сиділа вся сім'я. Картопля вже давно захолола, та їсти нікому не хотілося, навіть малим.

– Антоне, – благала дружина, – треба погодитися, бо... не дай Бог, – перехрестилася на образи в кутку кімнати, – ти ж чув? Кажуть, що ми – вороги.

Жінка натрудженими руками витерла гіркі сльози.

– Не буде по-їхньому! – Антон рішуче вдарив важким кулаком по столу, – Та я ж ось цими руками місив глину, саман складав, будував! А їм віддай задарма? Ні, я ще хочу побути господарем на своїй землі, – промовляв, навіть не уявляючи, якою трагедією обернеться для сім'ї оте його небажання віддати у спільне користування все, що нажив важкою власною працею.

...Важкі часи випали на долю Шульгів і всіх українців. А хіба вони були легкими? Та все, що коїлося далі, було ще страшніше. Якось уночі в шибку голосно постукали. Антон рвучко піднявся з ліжка, діти почали стиха плакати. До хати ввійшли невідомі, щось голосно казали господарю. Тоді дружина заголосила на всю хату, заламуючи руки, а за нею – дітки.

– Не плач, кохана, я повернуся до ранку. Там у штабі розберуться, що до чого, й відпустять, – сумно поцілував дітей і вийшов у ніч. Не думав тоді малий Василько, що повернеться батько аж у 1948 році, що свої довгі й нелегкі дитячі та юнацькі шляхи до тої зустрічі йому прийдеться пройти, проповзти, протраждати.

Вранці, не встигли ще малі прокинутись, як ті “страшні люди” повернулися. Наказали спакувати речі й вибиратися з будинку.

– Комуна тут буде, – радо пояснили розгубленій жінці, до спіднички якої злякано тулилося троє діточок.

– Так куди ж я з ними?! – безнадійно благала і плакала Софія. – Дозвольте хоч у конюшні жити...

Та все було марно. Складала в сльозах на віз найнеобхідніше: теплий дитячий одяг, ковдру, якийсь посуд. Ходила по хаті, мов примара. А малі бігали слідом за нею і навіть плакати боялись. Сусідка, спостерігаючи за ними, тихо покликала до себе пожити.

А по селу тим часом посилювались арешти. Людей забирали з дому вночі й кудись відвозили. Куди не знав ніхто. Дехто з чоловіків мусив утікати з села, одягаючи на себе жіночий одяг. Недовго і Софія з дітьми пожила в прихистку – хтось “доброзичливий” доніс.

– Соню, ти не ображайся, – просила сусідка плачучи, – бачиш час який, ще й нас разом із вами вишлють звідси...

Софія стояла посеред дороги злякана й розгублена, але вона не мала права зламатися, бо навкруг зібраного “скарбу” вовтузились її дітлахи. Отак і поїхали: Софія запряглась у воза, а малі бігли поруч, витираючи мокрі носики брудними рукавами. Дорога тоді була одна – на Донбас. Там не запитували, хто звідки приїхав. Дармової робочої сили не вистачало, то ж вітали всіх прибульців.

Пішки й Шульжиха з дітьми дійшла аж до Ясинуватої. Станція зустріла їх похмурою метушнею та гамором. Усі кудись поспішали, на коліях стояли вагони. Однак малеча, яка мала б бути зацікавленою чимось новим, не хотіла навіть порозглядати що в них. Їхні ноженята нестерпно нили, натерті водянки сочилися сукровицею, дітям хотілося їсти й пити.

– Матусю, де ж ми жити будемо? – тихенько запитували.

Софія розшукала якогось далекого родича, і той пообіцяв влаштувати її працювати на залізниці. Поруч із містечком розкинувся похмурий ліс. Чи так і було, чи тільки здалося, але дітки бачили в тому краї все сірим і непривітним. Туди й вирушили наші змучені мандрівники “будуватися”.

Піт застилав жінці очі, рила ґрунт і руками, й лопатою, носила з малими хмиз та гілки, – і якось таки виліпили собі разом невеличку землянку. Облаштувала своїми речами з воза, із-за

пазухи дістала заховану з дому маленьку ікону, загорнуту в ганчірку, та й приладнала її в куточку тремтячими, ще брудними від роботи руками.

– Ну, ось, дітки, поки що будемо жити тут, – промовила й стомлено помолилася на образ Святої Богородиці. Василько тоді вперше повторив за мамою неслухняними дитячими губами:

– Матінко Божа! Спаси і помилуй нас.

Розведене вогнище зігріло маленькі ручнята, діти хапали ними обвуглену бульбу, навіть не помічаючи, що вона недопечена, а в сирій землянці чаділо димом. Вперше за весь нелегкий шлях послули всі разом міцним сном.

А далі потягнулися голодні й холодні дні. Зарплату жінці ще не давали, тож мусила з дітьми якимось перебиватися. У тому перебиванні навчився малий Василько варити чай із лісових ягід та гілочок.

Однак, мабуть, правду кажуть, біда сама не ходить. Наче вже й обжилися трішки, й кімнату в гуртожитку їм пообіцяли, як трапився нещасний випадок. Не вбереглася Софія – чи стомилась дуже, чи руки затерпли від виснажливої праці, та якимось тяжким залізним буфером розбило жінці голову. Зойкнула, в очах потемніло і вона незграбно впала просто на колію, а довкруг голови розповзалася велика червона пляма. Робітники швидко побігли до лікаря, хоча надії врятувати нещасну з такою крововтратою було мало. Лише маленький Василько десь там, у землянці, мов вічуваючи лихе, шепотів у куточку:

– Мати Божа! Заступнице наша! Спаси й помилуй нас. Спаси і помилуй!

То, видно, Бог таки почув дитячі молитви та зглянувся в милосерді своїм над жінкою й над малими, бо якимось опритомніла вона. Злякано розгледілася по лікарняних стінах:

– Що зі мною? А діти де? – стривожено прошепотіла. А вони тим часом самі дбали про себе: ловили горобців, рвали лісові ягоди, а бувало, й хтось із людей підготовував нещасних шматком хлібчика. Та так і дочекалися матері. Обіймали й цілували її, Софія, ще надто млява від хвороби, також обіймала їх за худенькі плечі.

А попереду – шлях додому. Він здавався ще важчим, і змучена, слабка жінка ледь пленталася дорогою. Діти весело бігли поруч – матуся ж із ними, це ж таке щастя, та й додому дуже таки хотілось. А раптом там на них чекає тато? Тоді він зможе їх захистити від усього злого світу, що так безжально над ними знущається.

В таких сподіваннях добралися нарешті до села Водяного. О, яка то була радість – повернутися в рідний край! Тут наче й степ пахнув по-іншому, й дерева, й кущі. Тут усе було привітне і близьке.

...Огрядна тітка поралася на городі. Аж руками сплеснула, побачивши таких гостей. За розмовами швиденько нагріла чан води, викупала по черзі дітей, а потім і Софію. Дітлахи задоволено сопіли, їли все, що тітка подавала, а потім у ліжечках позасинали, огорнуті теплими ковдрами та своїми надіями.

Там і весни дочекались, і таки насмілились повернутися додому. Хата стояла, як і раніше, – похмура, якась чужа. На подвір'ї ходили такі ж чужі кури й греблись у траві. Новий господар непривітно зустрів гостей, а зжурена Софія вже й не просила, а благала його повернути будинок. Врешті-решт чоловік таки погодився, але за умови, що та... заплатить йому гроші. Й знову маленькі долоньки склалися на грудях, і знову дитячі губи шепотіли і молили всіх святих про поміч.

Та, видно, ще не зовсім зникли в світі щедрість людська і чуйність. Далекі родичі допомогли Софії його повернути - виміняли свою корівку на їхній будинок. Ось так нарешті сім'я знову зайшла у власний дім – переживши роки нещастя і злиднів, холодні зимові вечори в землянці й несамопитий голодний біль у животах.

Дітки підростали й виглядали додому свого татуся, від якого не було жодної звісточки. Які тільки кабінети не обійшла нещасна жінка, та на всі запитання отримувала одну відповідь: “Не паложена!” А в душі вона все ж плекала надію на зустріч із коханим, потайки й сама ходила за село, чекала, вдивляючись у куряву доріг. Працювати пішла до клогоспу, трудилася то за трудодні, то - інколи - за сяку-таку плату, а діти, як могли, допомагали.

Василько також бігав на курний степовий шлях, прикладав тоненьку долоню до очей і чекав: а раптом татко повернеться саме звідти?

– Тату-у-у, – гукав тихо та, опустивши голову, повертався назад у село. Не знав ще бідний хлопчина, яка чорна хмара посує тією дорогою, яке багаторічне страхіття вповзе в кожний будинок, щоб залишити по собі згадку та горе.

Літо 1940 року видалося спекотним. Селяни на городи виходили вдосвіта, щоб устигнути до появи нещадних сонячно-пекельних обіймів виполоти та підгорнути бульбу. А город у Шульгів був чималенький, діти садили й пололи все, що могло дати хоч якийсь урожай. Бо й сама надія вижити була тільки на цей клаптик землі – чи не єдиної на той час годувальниці.

Так пройшов іще рік. Нелегку ношу було покладено на вже юні плечі Василя. Після отриманої травми працювати матусі було все важче й важче. Вона все частіше лежала на печі та голосно охкала, тримаючись за голову.

– Васю, синку, подай водички, – часто просила.

Менші братик із сестрою з надією поглядали на старшого, бо їсти їм хотілося завжди. Василь з друзями облюбували собі місце шелюзі, що простягався від Покровського аж до Чорненкового. Поодинокі молодняки глоду, шипшини, терну поступово переходили в густі й малопрохідні зарослі кущів і дерев. Хлоп'ята вчашали в ці потаємні місця, де влаштовували справжнє полювання на все, що можна було з'їсти. Горобців відстрілювали з рогаток, на місці розводили вогнище, смажили їх на палицях. Василь приносив їжу додому, аби нагодувати менших і маму. А з ранньої весни шукали нірки ховрахів, виливали їх звідти водою і теж готували з них їжу.

А ще ця тривожна ситуація в країні!..

Частина друга. Війна

Все частіше ходили слухи про можливий напад німецької армії. Хлопці вже складали по-підлітковому впевнені плани про жорстоку відсіч ворогу “в разі чого”. Початок літа 1941-го був ще порівняно безжурним. Діти ходили купатися на річку Вовчу, рвали на кущах та деревах незрілі плоди й наїдалися до оскоми на зубах. Інколи від цього харчу зводило судомою животи, однак можна було хоч трохи підгодуватися. І тягнулися знову до терпких ягід худенькі дитячі рученята, тремтячі й поколені, сипали за пазухи той скарб, щоб можна було принести його додому.

Таке жахливе й жорстоке слово “війна” вдерлося в село, мов чорний павучище, й поповзло, посунуло по рідному краю, обплутуючи огидною павутиною кожне подвір'я. Софія з неменшим, ніж колись, жахом притискала до себе дітей і не переставала молитися, коли вулицями селища в бік Вовчої їхала військова техніка, йшли густими рядами стривожені солдати. Дощ перішив такий, що світу білого не було видно, важкі краплі заливали обличчя й холодними зміями вповзали за коміри, багно зловісно чавкало під солдатськими чоботями. А з іншого боку річки незграбними черепахами вже вповзали ворожі танки. І тоді здригнулася земля, застогнала здивовано від такої наруги, й світ прорізали страшні блискавки.

Софія всю ніч просиділа в кутку кімнати, обіймаючи неслухняними руками дітей. А вранці село накрив густий туман, тож селяни дякували Богу за те, що він прикрив їх цією мутною завісою від ворожого ока, зберіг їм життя, врятував їхні будинки від знищення. Сірі й пришиклі люди з острахом виглядали в маленькі брудні віконця, де вулицею вороги в незнайомих формі, озброєні автоматами, гнали кудись наших полонених і поранених. Чужа мова різала слух, впивалася гострими колючками в налякані серця. Почалися тяжкі роки німецької окупації.

На роботу люди продовжували ходити, однак усе вирощене йшло на потреби фашистської армії. В селі й працювати особливо не було кому, бо залишилися тільки старики, жінки, діти та підлітки, яких німці без вагань залучали до праці.

За наказом сільського старости Василь із дідом Грицьком їздили конячиною в Донецьк по мастило. Великі замусолені діжі нелегко було вантажити на підводу. В один із таких днів виморені хлоп'ячі руки не втримали ту слизьку ношу, і вона важко почала падати.

– Ой-ой! – злякано скрикнув хлопець, намагаючись утримати діжу, але марно. Та гупнула об землю, затиснувши йому пальці. Гострий біль пройшов через усю руку підлітка й озвався десь аж у серці. Худі замурзані пальці нещадно розчавило тяжкою ношею. Мабуть, уперше

за останні роки він не стримався й заплакав, безпорадно дивлячись на свою понівечену кінцівку. Дідусь Гриць, щось примовляючи, обмотав руку сякою-такою тряпчиною та й... у дорогу.

– Ох ти ж, Боже Святий! Синку, треба вирушати, бо не доведи, Господи, що – ти ж знаєш нашого старосту, – зітхав старенький.

А в селі на них чекав новий переполох. Молодь зганяли, мов худобу, у великий загін, обтягнутий колючим дротом на вигоні (зараз, за словами оповідача, там знаходиться господарчий двір газової дільниці), а матері кричали й плакали, тримаючись за своїх дітей. Німці жорстоко били прикладами людей і все викрикували: “Schnell! Schnell!” Стара баба Ганна від одного з таких ударів важко впала просто в пилюку, але її грубо відштовхнули. Та зойкнула, вхопившись голову, з якої цівочкою вже збігала кров...

Василь стривожено сидів на підводі, тримаючись за понівечену руку. Дід Грицько, знявши картуза, витирав ним спітніле чоло, і кінь аж заляк на місці, боячись рушити. Молодий німець рішуче стягнув хлопця просто з підводи, пояснюючи, яка тому випала велика честь працювати на велику державу фюрера. Василь, хоч і не дослівно, однак зрозумів його й показав закривалені пальці. Німець здивовано підвів угору світлі брови і повів хлопця до медпункту, що знаходився неподалік. Тремтячими ногами хлопець переступив свіжовимитий поріг кабінету. Старий німець-лікар швидко оглянув руку, мовчки потягнувся за інструментом, різким рухом відщипнув залишки розтрощених кісток пальців. “Век”, – коротко буркнув, мовляв, не годиться. Так Василько уник першої відправки в Німеччину.

Війна тривала, люди продовжували ходити на роботу, домашнє господарство намагалися приховати, боячись, щоб те не потрапило на очі старості чи німецьким солдатам. У багатьох хатах забирали курей, качок, яйця, молоко, а в бабусі Устини схопили цілого підсвинка, який безпечно рив у садку писком вологу землю. Порося в розпачі верещало, намагаючись утекти від нападників, які гелготали, мов бабині гуси, голосно коментуючи подію. Устина стиха плакала, розуміючи власну безпорадність і те, що сім'я приречена залишитися без м'яса та сала.

Через певний час знову оголосили збір молоді на тому ж місці. І знову – плач і крики. Вже й не знаю, де брали люди сили та терпіння все пережити. Матері, плачучи, проводжали зляканих підлітків, а ті тремтіли, блідли, тулячись востаннє до рідних плечей і рук. Цього разу молодь під конвоем погнали на станцію до потяга. Діти йшли, ковтаючи солоні сльози й міцно притискаючи до грудей вузлики з харчем. Ішов і Василь, схвильовано поглянувши на матір на останок. У тісному вагоні сидів мовчазний та зажурений, переживаючи, як тепер без нього, єдиного годувальника, залишиться хвора мати з меншими братом та сестрою.

Через кілька годин потяг зупинився. Двері з шумом прочинилися, впускаючи в задушливий вагон світло й свіже повітря. Старших хлопців - Василя також - вигнали з вагону, нічого не пояснюючи. Так він у числі інших потрапив на один з індустріальних об'єктів міста Верхньодніпровська, де німецьким окупантам не вистачало молодих рук. Важкими візками з ранку до пізньої ночі хлопці возили металеву стружку в цех. Ноги й руки так боліли, що хлопці інколи їх просто не відчували.

– Миколо, не можу більше, давай тікати, – запропонував другові Василь.

Вибравши влучний момент, хлопці стрімко побігли поміж ешелонами й уже б ускочили до вагона, та раптом голосно закричав поліцей, поспішаючи за ними.

– Ах ви, голодранці, куди надумали? Стояти! – верещав десь у спину, важко гупаючи чобітьми. На мить оглянулись, але худенькі ноги вже петляли між потягами й несли їх кудись у темряву, подалі від того клятого місця.

Та куди б вони не бігли, скрізь була війна. Мов отруйна потвора, дихала пеклом, струшувала землю гарматними вибухами, спричиняла безліч горя і страждань.

Сукупні демографічні втрати українців і громадян УРСР інших національностей упродовж 1939-1945 років нині оцінюються від 8 до 10 мільонів осіб. Серед них і чимало покровчан, як свідчать архівні данні Покровського історико-краєзнавчого музею, близька 5 тисяч наших земляків пішли на ту війну з перших її днів.

Василь уже й не пам'ятав, скільки днів він ішов, аж поки ноги не привели його додому. Матуся зойкнула, швиденько кинулася завішувати вікна, й лиш коли закрила хату від світу, обійняла й обцілувала синочка, по-жіночому притужуючи, зазбирала їжу на стіл. Та поки ставила, той швидко й міцно заснув на лаві, звисивши додолу довгі, не по-дитячому натружені руки. Вранці хлопець поснідав і, обдумучи своє становище, вийшов надвір.

Однак доля, мабуть, у той час мала лише один бік – чорний і ним уперто тулилася до юнака. В ту годину сільський староста якраз робив обхід села - та й уздрів Василя. Вмовляння ні до чого не призвели, то ж знову – комендатура, брудний вагон, запах нечистот, відчуття задухи та якоїсь безпорадної невагомості.

Цього разу їхали через Запоріжжя. Коли на станції потяг зупинився, знову відібрали для робіт на заводі десять сильніших хлопців.

– Утечу все одно, – крутилося в голові Василя, який на мить зупинився і тут же отримав добрячого стусана під ребра від охорони.

Хлопчаків розмістили в довгому прохолодному бараці й кожного ранку в супроводі охорони водили в цех. А там кипіла робота: важкі заводські станки вирізали й вантажили у вагони для подальшої відправки в Німеччину – відібране таким чином добро великій державі фюрера було не зайве. Працювали мовчки, лиш зрідка перебалакуючись, бо це також не дозволялося. І там зароджувалися нові плани втечі.

...Бігли так, що здавалося, груди розірвуться від безжального вітру, котрий упивався в легені. Розійшлися різними шляхи: як раптом упіймають, то щоб хоч у когось був шанс утекти. Обминаючи підозрілі місця, перестраховуючи себе від усього, хлопці знову зішлись в Гайчурі. Ховалися в кущах, а частіше за все – в нескошених кукурудзяних полях. Кавуни теж іще лежали на ниві. Вродили вони того року гарно, то хлопцям були й за їжу, й для вгамування спраги.

Прохолодним ранком Василь таки дійшов до свого села. Петляючи, мов заєць, обережно визирнув із кущів. Мати в дворі топила кабицю, якесь вариво булькало в горщику. Аж дух перехопило, та, пам'ятаючи про попередні помилки, просидів хлопець так аж до ночі й уже потім, огорнутий нічною темрявою, пробрався до рідної хати...

Йшов вересень 1943 року. В селі ходили чутки про наступ Червоної Армії на різних фронтах. Жінки трішки пожвавішали і плекали в душі надію на те, що скоро прийдуть наші визволителі, потай раділи, сповіщаючи одна одну. Разом із тим турбувались, чи німці, відступаючи, не спалять село, бо дуже вже люті вони стали, відчуваючи свою близьку поразку, й виливали лють на селян, а ті намагалися не потрапляти ворогам на очі.

Трагічні події жовтня 1943-го досі примушують здригатися Василя Антоновича. Німці раптом стали поспіхом збиратись і начебто відступили. Селяни чули, що вони вже десь аж за Катеринівкою чи й далі.

– Невже перемога і кінець війни? – ледь видихнула сухими губами Софія.

Вже й перші радянські воїни з'явилися на вулицях. Селяни з надією чекали, коли ж відступить ота клята армія Гітлера, з радістю зустрічали наших солдат. Та Василь Антонович і досі не розуміє, як так трапилося, що, відтіснивши ворога, війська Червоної Армії раптом знову почали відступати? На допомогу ворожій армії якраз підоспіли величезні танки. Повзли степами й балками, руйнуючи й знищуючи все на своєму шляху до самісінької Вовчої. Земля, полита кров'ю, вкотре здригнулася, застогнала. Три дні тривав той важкий, нерівний бій під селом Катеринівка. Все поле аж до лісу було вкрите тілами загиблих воїнів. І тільки на третій день прийшло підкріплення для наших, і тоді радянські війська впевнено відтіснили ворога з Покровського краю й продовжили наступ.

Уранці, коли все стихло, змучені окупацією люди нарешті повиходили з будинків та погребів, досі не вірячи, що їх звільнено від фашистської нечисті. Малі діти трималися за материнські спідниці, злякано зиркаючи навкруги. Стомлені солдати йшли вулицями, щасливі від своєї перемоги й сумні від величезних утрат, а попереду на них чекали нескінченні випробування – до повного звільнення території України від загарбників лишилося ще майже два роки.

Частина третя. Боєць

Наші бійці не довго затримались у селищі. Їхні ряди поповнили молоді хлопці з усієї Покровщини, серед яких був і Василь. У що був зодягнений – в тому й пішов. Не вистачало зброї, обмундирування, навіть гвинтівок не отримали.

– У бою собі завоюєте, – відповів зморений боями командир, а хлопці... вже тягнули слідом двоколісний кулемет.

Мабуть, ангел-охоронець таки віддано супроводжував нашого мужнього героя-земляка, бо той, пройшовши тисячі кілометрів воєнних доріг, залишився живим, хоча був не раз поранений і контужений.

...Василь Антонович розплющив вологі очі. Збентежено махнув рукою, відганяючи болючі спогади. Та вони вперто проривалися крізь свідомість нескінченними бойовими атаками, брязчали автоматними й кулеметними чергами, стогнали зойками й червоніли, червоніли кров'ю поранених та загиблих бійців. Як тоді, на Сиваші...

Василь Антонович аж здригнувся, забувши про вже схололий чай, виглянув у заплакані від осіннього дощу вікно і знову заглибився в спомин...

Ось вони з бойовими товаришами вперто форсують річку поблизу Мелітополя. Вже було три невдалі спроби, й тоді – вчетверте! - мужні бійці знову пійшли в наступ черезрічку. І знову – втрати, втрати, втрати. Який же він важкий, цей шлях до перемоги!

А ось і Сиваш. Багатокілометрове неглибоке озеро неприємним холодом огортає тіло. Важко тягнуться ноги через ті води, вже не відчуваючи а ні холоду, а ні тіла. Та все ж радянські бійці впевнено відтісняють фашистів, займаючи їхні позиції. За озером вони захоплюють ворожі окопи, тримаючи бій.

...Їсти тоді хотілося нестерпно, але ж треба було дочекатися ночі, коли раз на добу бійцям “приходила” каша через Сиваш. А якщо ворожий снаряд потрапляв у тих, хто доставляв їжу, то чекати приходилося аж до наступної ночі. Було й з Василем так – не встигли вони з товаришем поїсти, як ворожа міна з огидним свистом упала неподалік траншеї.

– Лягай! – крикнув хтось, і хлопці попадали, прикривши голови. Коли все стихло, поволі піднялися. Василь стояв, тримаючись за голову, що гула, немов на неї одягли отой чавун з-під каші. Хтось щось кричав поруч, та він нічого не чув, скроні несамовито стискав біль, але майже невидячими очима встиг побачити, що його товариш тримався за поранену руку, а кров із тієї рани капала просто в горщик із кашею, вже змішаною вибухом із землею.

Бойового друга відправили в польовий шпиталь, а Василь... дочекав аж до ранку, не дозволяючи собі заснути бодай на хвилинку – щоб не пропустити ворожої розвідки. Біль із голови потроху відступав, тож хлопець усе міцніше стискав кулемет руками.

Вранці підоспіла заміна, Василя відправили в штаб полку, де йому й повідомили про призначення в розвідку. Й знову очі напружено вдивляються протягом усього дня в окопи загарбників. І знову він слідкує за пересуванням ворогів, за їх розташуванням і тим, як вони змінюють позиції.

А вночі три основних розвідники, маючи по п'ять чоловік бокового підкріплення (для можливої відсічі), вирішили тихцем вийти в розташування ворога й “узяти язика”.

– Ну, хлопці, Батьківщина на нас сподівається, – сказав командир. І – вирушили в пітьму.

Йшли напрацьованим тихим кроком, то завмираючи, то прискорюючи ходу. Серце несамовито калатало в грудях навіть тоді. Втрюх ускочили у ворожу траншею, не дали німецькому солдату й миті щоб оговтатися – один з розвідників вмільм рухом його рот кляпом. Той щось загудів крізь ганчірку, злякано витріщивши очі, та хлопці вхопили його й потягли за собою на нашу територію...

Так спливали безкінечні дні, сповнені тривоги, нелюдської витримки, героїчних зусиль і спільного бажання перемогти ворога.

Згадує ветеран ще й інший день, коли виходили “по важливу здобич”. Небо тоді було похмурих і, здавалось, аж посивілим. Не витримувало воно стільки людського горя, туму плакало разом із людьми й сипало свої сльози-дошки на землю. Завдання ж було не з простих, адже саме під прикриттям негоди треба було в черговий раз потрапити до ворожих траншей і взяти “язика”.

До речі, ворог після декількох невдач був надзвичайно пильним. Два дні поспіль Василь та бійці вели спостереження через бінокль, прорахували все до найменших дрібниць. Вночі тихо вийшли з окопа і почали прокрадатися до ворожих позицій. Залишалися подолати лічені метри, коли небо прорізав зелений спалах ворожої ракети – розвідників викрили пильні вартові. Й тоді почалося! Кулеметні й автоматні черги червоними язиками зазміїлися вздовж окопів. Хлопці з групи прикриття намагалися відстрілюватись.

– Тримайтеся! – кричав з щосили Василь, а сам уже відчував гострий біль у нозі, яка раптом стала, мов чужа, й налилася свинцевою важкістю.

– Василю, брате, давай, живи, – товариші підхопили пораненого й допомогли повернутися до своїх. Але не всім розвідникам удалося вціліти тієї ночі... Оглянувши ногу, бійці зробили перев'язку й вирішили переправити Василя до шпиталю.

А Сиваш, як завжди, зустрів понурою прохолодою. Василь дивився на озеро, й вода в ньому здалася чомусь червоною, наче кров. Закрив стомлено очі:

– Хлопці, вода червона. Мабуть, я втрачаю розум. Відвоювався чи що?

Бійці не відповідали, важко переправляючи з берега, де була передова, поранених бійців на інший берег, а звідти тими ж човнами – боєприпаси та їжу. Поранених і вбитих було так багато, що їхня кров зафарбувала каламутні води Сиваша в червоний колір. Стомлені солдати брели, по пояс охоплені кривавими водами, тягнучи за собою човни з пораненими, які стогнали й хрипіли від болю. А може, то вже сама земля несла в своїх невидимих руслах кров людського життя й подих смерті, а вода стогнала й хрипла, захлинаючись кров'ю, і сумно хлюпала під тяжкою ходою бійців.

І раптом нелюдський крик розрізав повітря:

– А-а-а-а!.. Не можу, не піду далі! – один із бійців, що переправляли поранених, аж зчорнілий, стояв посеред озера, невидячими очима дивився в небо й несамовито, по-вовчому вив та кричав: – Не можу, чуєте?! Не піду! Давайте їх усіх скинемо у воду, потопимо і все!

Поранені бійці ледь ублагали Бога повернутине розум нещасному, вкрай знесиленому солдату. Той потроху опанував себе, глибоко дихаючи. Хотів ще й умитися, та з жахом відняв руки від червоної води, витер рукавом спітніле чоло. Далі йшов мовчки, лише схлипував, як мала дитина, розмазуючи бруд по мокрому від сліз обличчю.

А там, на березі, поранених сортували вже медики. В польовому шпиталі без будь-якого наркозу Василю видалили осколок.

– Молодець, братику, – похвалила молода медсестричка й забинтувала прооперовану кінцівку.

Поруч із Василем лежали й сиділи багато поранених. Хтось стогнав або кричав від жару чи болю, хтось просив пити чи зігрітись. Здавалося, що в небі навіть птахи не літали. Тільки Сиваш все котив і котії закривавлені води...

Потім Василь Шульга потрапив ушпиталь в Ростові-на-Дону, де провів чотири місяці. За ним був ще місяць відпочинку. І – знову курява війни, стоптані солдатські чоботи, викурені гіркі цигарки й мрії про перемогу.

У вихорі війни герой цієї розповіді пройшов через Білорусь, Литву, Латвію, дійшов до Кенігсберга. Радянські війська оточили це місто й почали тіснити фашистську армію далі.

А потім (нарешті!) – переможний шлях на Берлін. Та десь кілометрів за двадцять за Кенігсбергом в ногу Василя знову влучила лята ворожа куля, що пройшла навиліт та зруйнувавши колінну чашечку. Й знову – медсанбат, знову – важка операція. Василь аж кричав із розпачу, бо мріяв побачити, як розвівається радянський прапор над Рейхстагом.

То був уже кінець війни, 1945-й рік. Завдяки нелюдським зусиллям і героїзму, нескореності, вірі, мужності радянських людей, ворога було переможено.

За архівними відомостями, які надала директор Покровського історико-краєзнавчого музею Т.В. Перерва, 6194 жителі нашого району не повернулися з тієї війни, 2893 людини, що повернулися, померли від ран, 3212 – пропали безвісти.

Після тривалого лікування Василь чекав відправлення на війну з Японією. А натомість знову потрапив до України. Солдати переможно йшли вулицями, а худі, змучені люди простягали до них руки:

– Хлібчика дайте, ну, хоч сухарика, – просили часто самими губами. Краялося серце, пекли в почервонілих очах сльози, та поділитися було майже нічим.

Йшла зима, холод безжально пробирався під одяг. Бійці, серед яких і Василь Шульга, теж голодні й знесилені, приїхали в село Піщане під Мелітополем. Якраз перед новим 1946 роком мороз був такий, що заходили зашпори в холодні пальці, однак солдати мусили рити землянки для своєї ж зимівлі.

Розформували їхні батальйони вже весною, та знову не судилося Василю Антоновичу потрапити додому, бо його в числі інших переправили у Рівненську область, де здійснювали заготовлю лісу для потреб армії. Так минуло ще вісім місяців. А далі була Керч – косили сіно, пресували його й відвозили на станцію. А далі – знову Запоріжжя.

Змужнілий у боях, маючи за плечима Велику Перемогу над ворогом, юнак таки мріяв повернутися додому й зустрітися з мамою. Однак... отримав наступний наказ: вирушати в Іркутськ, Красноярськ, а звідти – до Москви, відбудовувати зруйноване місто.

Лише після того, як пройшов школу сержантів, де прослужив ще два з половиною роки, нарешті дочекався демобілізації.

– Залишайся у нас працювати, Василю. Ну, вдома ж голод який, – всіляко вмовляв командир. Та серце кликало в дорогу.

Додому, на рідну Покровщину, повертався вже у 1950-му, мов на крилах. На підході до села жадібно вдихав свіже повітря, посміхався сам собі і світові й серед шелесту рідних трав, ще й досі ніби прим'ятих лихоліттям війни, нарешті відчув себе щасливим.

Обережно прочинив хатні двері.

– Ма-а-мо-о! – несміливо гукнув із порога. Згорблена, хвора і сива, вона вийшла назустріч сину, повисла на мужніх плечах. Легка, мов птаха, обняла його руками-крилами й заголосила.

– Та, ма', не треба... Я ж повернувся. Ну, мамо, – вмовляв її, а в самого сльози текли по обличчю, вимиваючи з душі гіркі сліди від нелегких життєвих випробувань.

Батько також був удома, також хворий, лежав у ліжку і стогнав. Пройшовши не одне коло пекла, він таки повернувся додому – для того, щоб іще молодим (47-річним) чоловіком знайти спочинок на рідній землі. Навіть лікарня не допомогла зболеному серцю.

Життя ж тривало. Василь пішов працювати слюсарем в МТС. Яке то було щастя – отримати першу зарплату! Окрилений хлопець купив ціле відро пшениці, змолот муки. Матуся вчинила хліб, і вперше за багато років сім'я нарешті досита наїлася. Пахоці того хліба до млості лоскотали ніздрі й навівали спогади про ті далекі роки, коли Шульги жили в достатку всією родиною.

Та час ішов. Сім'я мешкала в селі Чорненкове, яке поступово, потроху оговтувалося від війни й починало відроджуватись.

Якось, завітавши в гості до друга, зустрів там гарну дівчину. Мов красчком неба зачепила, поглянувши на нього синіми очима. Цього вечора Василь провів Раю додому. Та так уже вона запала йому в душу, що невдовзі (десь за рік) і запропонував-спитав:

– Вийдеш за мене? Куди я без твоїх очей?

Побралися. Закохане подружжя з часом придбало собі будинок, двох синочків народило. Мама й тато трудилися, а діти росли на радість батькам. А весною 1964 року величезна повінь затопила їхнє село. Василь Антонович схопився за серце, коли побачив навколо будинків оте ціле море води. Перед очима враз виник... закривавлений Сиваш.

– Ні-ні-ні, – затрусив головою, – ніколи не допустимо, щоб клята війна повторилася знову, щоб діти росли в злиднях, окупації та ховались від вибухів у темних підвалах. Ніколи! – та, навіть заплющивши очі, бачив перед собою оте червоне марево озера.

...Василь Антонович аж здригнувся від чергової порції спогадів. Наче все життя пропливло перед очима за один день. Чоловік піднявся з крісла й важко підійшов до вікна. Дощ не вщухав. Від болючих спогадів нило серце і той біль віддавався десь аж у спину.

Однак щастя є. Обидва дорослі сини вже давно повлаштовували своє життя, подарували внуків (вони теж уже дорослі). Ой, як летять роки! Шкода, що дружина Рая не дожила то цих часів, аби порадіти ще й правнучці Мирославі...

Дідусь стомлено потер хворе коліно й увімкнув телевізор. Канал новин із сумом сповіщав про чергові втрати наших бійців на Донбасі. Із вицвілих із роками, мов ситцеве полотно, очей покотилися солоні сльози.

– Десь тут, у шухлядці, є серцеві краплі, – важко сперся на ціпок і пошкандибав до шафи.

...Дощ усе ще стікав по холодному вікну, гірко оплакуючи людську безрозсудливість, потворність, протиприродність усього, що відбувається зараз на сході нашої України. Знову на мить оті прозорі краплі на склі здалися червоними, мовби вода на Сиваші тоді, в минулу війну з фашистами. І знову несамовито загуло в скронях... За звичкою потер їх скаліченими пальцями. Накрапав ліків.

Годинник і далі стиха відбивав час, а з телевізора, даруючи чарівну посмішку Василю Антоновичу, ведуча обіцяла на завтра гарну й сонячну погоду...

Записала Валентина ЧЕПУРКО.